

Г. В. Бесарабчук

СТРУКТУРНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ ЛІЦЕЇВ З ПОСИЛЕНОЮ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ ДО СЛУЖБИ В АРМІЇ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

В статті розкриті структурно-методологічні основи педагогічної моделі формування готовності учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою до служби в армії засобами фізичної культури.

Ключові слова: ліцеїст, ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою, педагогічна модель, спосіб життя ліцеїста, освітні технології, принципи, компоненти готовності ліцеїста.

Актуальність та постановка проблеми дослідження. Сьогодення вимагає розробки сучасного змісту виховання у ліцєях з посиленою військово-фізичною підготовкою, який би передбачав засвоєння ліцеїстами у повному обсязі навчального матеріалу чинних державних програм, здійснення їх професійно-прикладної підготовки та формування готовності до служби в армії.

Однак, проблема формування готовності юнаків до служби в армії у ліцєях з посиленою військово-фізичною підготовкою досліджена недостатньо як в педагогічній, так й у військовій науці. Це зумовлює виникнення певних суперечностей між необхідністю забезпечення готовності ліцеїстів до служби в армії та відсутністю сучасної методики її формування. Реформування Збройних Сил України, створення нових вимог до комплектування військово-службовцями, в першу чергу, за контрактом, ставить перед сучасними ліцєями з посиленою військово-фізичною підготовкою нові вимоги і завдання [6]. Готовність юнаків до служби в армії, як складна інтегральна властивість особистості, складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: соціально-психологічної, загальної військово-професійної та емоційно-вольової готовності. Соціально-психологічна готовність характеризується системою потреб, мотивами, метою, які спонукають юнаків до служби в Збройних Силах України. Загальна військово-професійна готовність юнаків характеризується системою знань, вмінь і навичок, рівнем розвитку психічних процесів, які необхідні особистості для успішного виконання військових завдань у специфічних умовах. Емоційно-вольова готовність юнаків до військової служби оцінюється здатністю юнаків до психічної саморегуляції поведінки та діяльності в умовах реальної служби в Збройних Силах України [1, с.33-38].

Становлення кожного з названих компонентів готовності має у юнаків свої особливості. У старшому шкільному віці спостерігається високий темп становлення соціально-психологічної або ж мотиваційної готовності до служби в армії, що обумовлено, перш за все, наближенням моменту призову юнаків до війська, до виконання ними конституційного обов'язку [8].

Створення практичної ефективної системи підготовки ліцеїстів до служби в Збройних Силах України і досягнення ними її максимальної ефективності, в умовах ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою, як загальноосвітнього навчального закладу, потребує перепланування методологічних основ формування готовності учнів ліцеїв до служби в армії, як сукупності принципів і методів, що лежать в основі пізнавальної діяльності ліцеїстів, використання педагогічним колективом нових форм організації позакласної роботи з фізичного виховання з метою підвищення інтересу ліцеїстів до свого фізичного розвитку як фактору підготовки до служби в армії; посилення самостійної діяльності ліцеїстів з фізичної культури з метою формування цінностей, вмінн і навичок у галузі фізичної культури; включення у зміст позакласної виховної роботи ліцею фізкультурної тематики для посилення мотивації ліцеїстів на підготовку до служби в армії і відтворення їх в поведінці, мисленні і способі життя [1, с.33-38].

Серед існуючих на сьогодні проблем з підростаючим поколінням, є також проблема погіршення стану здоров'я учнівської молоді в Україні. Фізичний розвиток старшокласників-ліцеїстів вимагає наявності процесів формування, збереження і зміцнення здоров'я, тому що на організм юнаків в цьому віці впливають фактори, які ведуть не тільки до фізіологічних, а й до різних соціальних відхилень. Такий стан речей висуває на перший план необхідність професійного вирішення вказаної проблеми з позицій створення в ліцеї умов для збереження і зміцнення здоров'я всіх суб'єктів освітнього процесу, розвитку культури ліцеїстів щодо формування здоров'я на основі раціонально організованого способу життя та практичної протидії існуючим проблемам через формування фізкультурно-соціальних основ культури поведінки майбутніх військових [3, с.5-8; 5; 7, с.106].

Особливого значення набуває проблема удосконалення методології формування готовності до служби в армії учнів ліцею у зв'язку із сучасними змінами як політичної, так й освітньої ситуації, зі змінами у підходах до організації діяльності Збройних Сил України, з тенденцією до рівневої побудови та узагальнення, коли стає дедалі складніше простежити безпосередній зв'язок між емпіричними підходами, фактами та їхнім теоретичним осмисленням. Виникає необхідність створити педагогічну модель, переосмислити як методи дослідження, так і основоположення та закономірності розвитку теорії та методології формування готовності до служби в армії, що відображається у прагненні до створення певних концептуальних підходів та перетворенні пізнавальних процесів.

Існуючі знання про природу готовності до військової служби, умов її формування у військово-патріотичній діяльності, як складної якості особистості, і як мети військово-патріотичного виховання, є неповним та безсистемним. Важливість нашого дослідження визначається тим, що структура педагогічних систем, як і будь-яких функціональних систем, обумовлюється їх цілями і мають опиратися на визначені принципи положення. Вирішення цих

питань є необхідною умовою для побудови цілісного процесу формування у ліцеїстів військових ліцеїв готовності до служби в армії. Позитивним результатом застосування педагогічної моделі має бути сформована готовність ліцеїста до служби в армії засобами фізичної культури, формами військового, фізкультурно-оздоровчого та патріотичного виховання, занять з допризовної підготовки, спортивно-масових заходів тощо. В.І. Іванов визначає готовність як умову успішного виконання діяльності і як «... прогноуючу активність, що настроєє організм, особистість на майбутню діяльність» [4, с.47-49]. На думку М.І. Томчука [8], готовність – є не лише передумовою, а й регулятором реальної діяльності, що забезпечує включення суб'єкта в її виконання. До структури готовності необхідно включати не будь-які знання, а «...сукупність діючих знань», не будь-які властивості особистості, а лише ті, які забезпечують найбільшу продуктивність. Тому, під час розробки моделі готовності необхідно враховувати вплив педагогічних умов та визначення їх функцій як цілісного психолого-педагогічного утворення в регуляції свідомої діяльності. А при розгляді цілісної концепції готовності, слід враховувати, що «... справжнє подолання функціоналізму припускає розшифровку функцій складових частин у цілісній системі психологічної регуляції діяльності особистості».

Важливою складовою педагогічної моделі є створення і розв'язок системи фізкультурно-валеологічної освіти, яка б передбачала розробку основних положень та умов здорового способу життя, методик їх впровадження, набуття та засвоєння ліцеїстами [2]. Усвідомлення значення цієї освіти, використання її у навчально-виховному процесі ліцеїв, введення у навчальний процес предметів медико-біологічного циклу, створення спецкурсів і семінарів, організація і проведення «Тижнів сприяння здоров'ю» тощо – усі ці складові моделі дадуть простір для покращення ситуації зі збереженням здоров'я ліцеїстів і формування у них готовності до ведення здорового способу життя. Педагогічна модель визначає складові навчання і виховання фізкультурно-валеологічних навичок ліцеїстів, систематизує теоретичні знання про здоров'я. Це сприятиме переходу засвоєних знань у переконання, які в сумі сформуують певний світогляд та інтерес ліцеїста до ведення активного здоров'я формуючого та здоров'я зберігаючого способу життя. Надзвичайно важливим є фізичне виховання ліцеїстів як навчальний процес, що підкріплюватиме їх власні знання й переконання та формуватиме правильні звички і поведінку.

Все вищевказане є підставою для проведення нами наукового дослідження структурно-методологічних основ педагогічної моделі формування готовності учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою до служби в армії засобами фізичної культури, розкритті змісту її складових, фахових підходів, принципів та компонентів.

Мета і завдання дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні структурно-методологічних основ педагогічної моделі формування готовності учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою до служби в армії засобами фізичної культури.

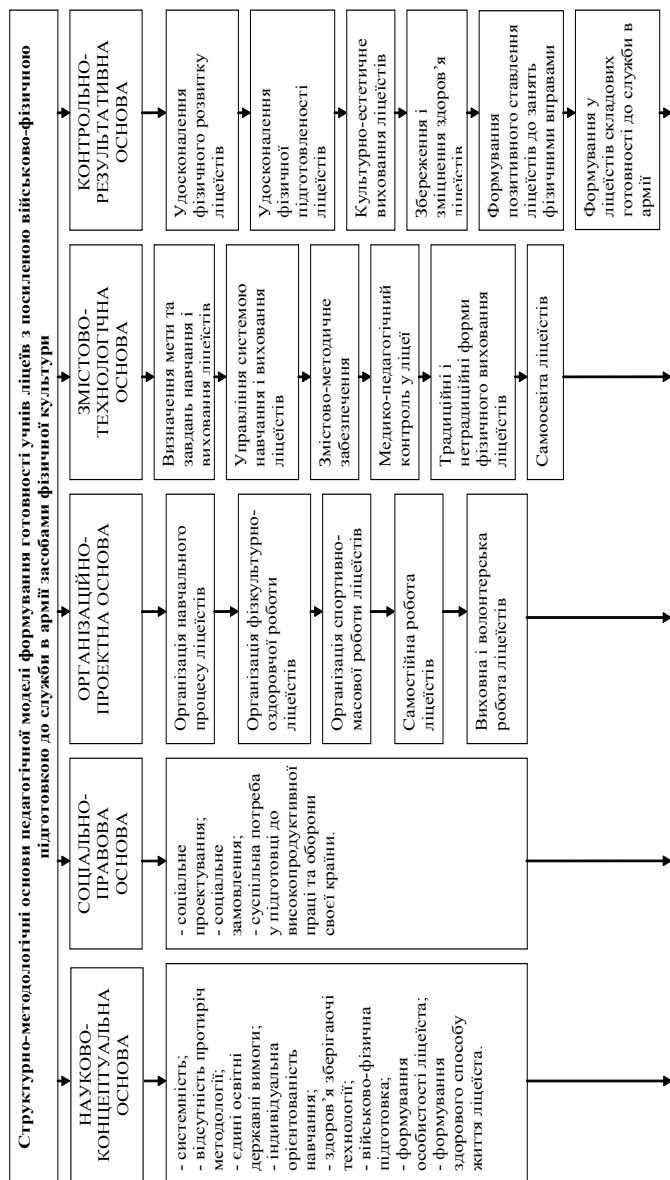
Методика та організація дослідження. Наукове дослідження проведене з використанням системно-логічного підходу, методів аналізу та синтезу і методів отримання ретроспективної інформації. Основу дослідження склали монографічні праці, навчально-методична література з психології і педагогіки фізичного виховання, теорії і методики фізичного виховання, військової педагогіки, публікації з проблем організації навчально-виховного процесу у військових ліцях та загальноосвітніх школах, з вивченням передового досвіду досліджень різновидів готовності. Багаторічною базою дослідження виступив Кам'янець-Подільський ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою, об'єктом дослідження стали юнаки 15-17 років, ліцеїсти 10-11 класів.

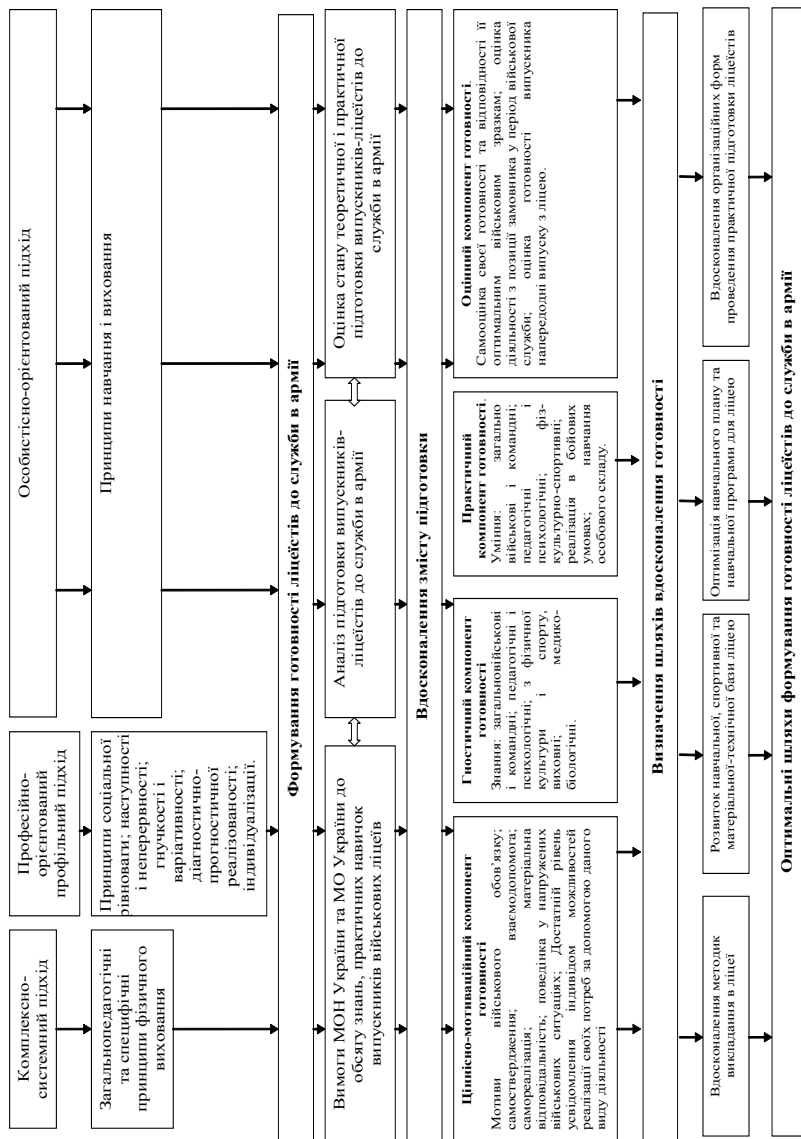
Обговорення результатів дослідження. В ході дослідження нами була побудована педагогічна модель формування готовності учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою до служби в армії засобами фізичної культури. Організація якісно нового навчально-виховного процесу для ліцеїстів є необхідним етапом їх підготовки до майбутньої професійної діяльності, яка є особливою як структурно, так і за змістом та відображає її єдність з будь-якою іншою діяльністю. Тому необхідно забезпечити формування у ліцеїстів ціннісних орієнтацій, інтересів, розвиток здібностей та якостей в умовах пізнавальної діяльності ліцеїстів на базі військового загальноосвітнього навчального закладу. На відміну від інших видів діяльності, які здійснюються в дитячому, підлітковому та юнацькому віці, певною мірою стихійно, організована навчальна діяльність є обов'язковою для кожної дитини шкільного віку, здатної до відносно тривалого фізичного і розумового навантаження. Обов'язковість цієї діяльності визначена законодавством України, а її початкова соціальна роль накладає свій відбиток на характер, зміст, структуру, протікання і результат.

В структуру педагогічної моделі ввійшли 5 компонентів основ: науково-концептуальна, соціально-правова, організаційно-проектна, змістово-технологічна та контрольно-результативна (схема 1).

Кожен із компонентів основ базується на своєму змісті та підходах. Так, *науково-концептуальна основа* включає в себе системність, відсутність протиріч методології, єдині освітні державні вимоги, індивідуальну орієнтованість навчання, здоров'язберігаючі технології, військово-фізичну підготовку, формування особистості ліцеїста та формування його здорового способу життя. До змісту *соціально-правової основи* входять соціальне проектування, соціальне замовлення і суспільна потреба у підготовці до високопродуктивної праці та оборони своєї країни. У зміст *організаційно-проектної основи* входять організація навчального процесу ліцеїстів, організація фізкультурно-оздоровчої роботи ліцеїстів, організація спортивно-масової роботи ліцеїстів, самостійна робота ліцеїстів та виховна і волонтерська робота ліцеїстів. До *змістово-технологічної основи* входять визначення мети та завдань навчання і виховання ліцеїстів, управління системою

Схема 1. Педагогічна модель формування готовності учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою до служби в армії засобами фізичної культури

навчання і виховання ліцеїстів, змістово-методичне забезпечення, медико-педагогічний контроль у ліцеї, традиційні і нетрадиційні форми фізичного виховання ліцеїстів та самоосвіта ліцеїстів. *Контрольно-результативну основу* утворюють удосконалення фізичного розвитку ліцеїстів, удосконалення фізичної підготовленості ліцеїстів, культурно-естетичне виховання ліцеїстів, збереження і зміцнення здоров'я ліцеїстів, формування позитивного ставлення ліцеїстів до занять фізичними вправами та формування у ліцеїстів складових готовності до служби в армії.

Розглядаючи процесуальні особливості педагогічної моделі, як спеціально організованого фахового процесу, ми зорієтували її на комплексно-системний, професійно-орієнтовано профільний та особистісно-орієнтований підходи у роботі з ліцеїстами.

У своєму дослідженні за основу ми взяли принципи: загально педагогічні та специфічні принципи, принципи соціальної рівноваги, наступності і неперервності, гнучкості і варіативності, діагностично-прогностичної реалізованості, індивідуалізації та принципів навчання і виховання.

Реалізація мети та завдань навчання ліцеїстів здійснюється на основі *принципів*, які обумовлені особистісно орієнтованою, компетентнісною парадигмою освіти і виховання й відображають специфіку професійно-орієнтованого профільного навчання. *Принцип соціальної рівноваги* передбачає узгодження таких позицій – можливостей щодо надання освітніх послуг ліцеєм, відповідність запитам ринку праці й соціальним та фаховим очікуванням випускників ліцею. *Принцип наступності й неперервності* передбачає взаємозв'язок між допрофільною підготовкою, профільним навчанням та професійною підготовкою. *Принцип гнучкості* полягає у забезпеченні можливостей та умов ліцею для зміни напряму навчання, змісту і форм організації навчання, у тому числі дистанційного, широкого вибору змісту навчальних програм та можливостей для його корекції. *Принцип варіативності* полягає у багаторівневості навчальних планів, освітніх програм, змісту освіти, використанні різноманітних технологій, надання ліцеїстам варіативності у виборі предметів (курсів), що вільно вивчаються, зміні видів діяльності, використанні інтегративного підходу у вивченні обов'язкових предметів. *Принцип діагностико-прогностичної реалізованості* полягає у виявленні здібностей та якостей ліцеїстів для обґрунтованої орієнтації їх на військову підготовку та подальше професійне самовизначення. *Принцип диференціації* полягає в забезпеченні умов для добровільного вибору ліцеїстами профілю навчання, виходячи з їхніх пізнавальних інтересів, здібностей, досягнутих результатів навчання й професійних намірів. *Принцип індивідуалізації* передбачає урахування індивідуальних особливостей особистості для досягнення поставленої мети, що слугує основою для здійснення особистісно орієнтованого навчання у ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Для глибокого розуміння змісту, особливостей творчого застосування і забезпечення високої ефективності роботи педагогіч-

ного колективу закладу щодо підготовки ліцеїстів до служби в армії, особливо в специфічних умовах діяльності ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, необхідно окремо розглянути зміст та взаємопов'язаність, взаємообґрунтованість і діалектичну єдність загальних принципів військового навчання і виховання, адже необхідно враховувати положення, зміст і висновки сучасної військової науки, що дасть змогу розкрити характер сучасних бойових дій, засоби і форми збройної боротьби, її закономірності та умови. Військова наука визначає, якими морально-бойовими і психологічними якостями повинен володіти кожен юнак, чоловік, які знання, вміння і навички утворюють його готовність щодо успішного виконання службових обов'язків під час служби в армії.

Необхідність розгляду та обґрунтування зазначеного змісту формування готовності до служби в армії полягає у втіленні і конкретизації його принципів, що представляють собою вихідні положення, правила, вимоги, які лежать в основі організації, у змісті, у формах та методах практичної діяльності в умовах ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Якісна реалізація педагогічної моделі, ефективне управління та організація навчально-виховного процесу забезпечить розкриття здібностей та якостей ліцеїстів, успішну реалізацію мети та завдань щодо формування їх готовності до служби в армії. Сюди входять педагогічно доцільні дії, в основі яких лежить якісна педагогічна взаємодія ліцеїстів із педагогічним колективом навчального закладу. Колектив у своїй роботі з ліцеїстами орієнтується на вимоги Міністерства освіти і науки України та Міністерства оборони України щодо обсягу знань, практичних вмінь і навичок випускників військових ліцеїв, проводить аналіз готовності випускників-ліцеїстів до служби в армії, визначаючи й оцінюючи стан їх теоретичної і практичної підготовленості.

Ефективність педагогічної моделі напряму пов'язана із вдосконаленням змісту методик і видів підготовки ліцеїстів. Це передбачає визначення пріоритетних компонентів готовності ліцеїстів до служби в армії та їх подальше удосконалення. Серед них: *ціннісно-мотиваційний компонент готовності*, який включає у себе мотиви військового обов'язку, самоствердження, взаємодопомогу, самореалізацію, матеріальну відповідальність, поведінку у напружених військових ситуаціях, достатній рівень усвідомлення індивідом можливостей реалізації своїх потреб за допомогою даного виду діяльності; *гностичний компонент готовності*, який включає загальновійськові і командні знання, педагогічні і психологічні знання, знання із фізичної культури і спорту, виховні знання, медико-біологічні знання; *практичний компонент готовності*, який включає загально військово і командні уміння, педагогічні і психологічні уміння, фізкультурно-спортивні уміння, уміння до самореалізації та ведення бойової роботи та уміння навчати особовий склад військовиків; *оцінний компонент готовності*, який включає самооцінку своєї готовності та відповідності її оптимальним військовим зразкам, оцінку діяльності з позиції

замовника у період військової служби та оцінку готовності випускника напередодні випуску з ліцею.

Створена педагогічна модель має можливість розвиватися, що призведе до удосконалення існуючих (вдосконалення методик викладання в ліцеї, розвиток навчальної, спортивної та матеріально-технічної бази ліцею, оптимізація навчального плану та навчальної програми для ліцею, вдосконалення організаційних форм проведення практичної підготовки) та визначення нових шляхів формування готовності ліцеїстів до служби в армії засобами фізичної культури.

Висновки. Таким чином, педагогічна модель формування готовності учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою до служби в армії засобами фізичної культури дає можливість розширити, змінити та доповнити існуючі уявлення про методики підготовки ліцеїстів, методики фізичного виховання у військово-фізичних ліцеях, сприятиме розробці методичних рекомендацій щодо формування готовності учнів військових ліцеїв до служби в армії засобами фізичної культури, створення та реалізації системи виховних заходів, спрямованих на формування готовності учнів військових ліцеїв до служби в армії, удосконалення підходів у розробці програм з фізичної культури для учнів військово-фізичних ліцеїв та методичних посібників.

Перспективи подальших досліджень: передбачається проведення експериментальної перевірки ефективності педагогічної моделі формування готовності учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою до служби в армії засобами фізичної культури, створення і видання навчально-методичних та наукових розробок, навчальних матеріалів дисертаційного дослідження для впровадження їх в навчально-виховну діяльність військових ліцеїв.

Список використаних джерел:

1. Бесарабчук Г.В. Педагогічні умови підвищення ефективності виховного впливу на формування у ліцеїстів готовності до служби в армії через інформатизацію спортивно-масової роботи / Г.В. Бесарабчук // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини / [редкол.: П.С. Атаманчук (відп. ред.) та ін.] – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – С. 33-38.
2. Валеологічна освіта та виховання: сучасні підходи, доступність і шляхи їх розвитку в Україні : збірник науково-практичних статей / за заг. ред. В.М. Оржеховського. – К. : Майстер, 1999. – 120 с.
3. Васильєва Н.В. Комплексний підхід к організації здоров'єсозидаючого учебного процесса / Н.В. Васильєва // Служба здоров'я образовательного учреждения: методическое обеспечение деятельности специалистов : сборник методических материалов / Служба здоров'я образовательного учреждения: от замысла до реализации : учебно-метод. комплект / под науч. ред. М.Г. Колесниковой. – СПб. : СПбАППО, 2006. – Вып. 2. – С. 5-8.
4. Иванов В.І. Фізична підготовка в системі військово-професійного навчання як педагогічна проблема / В.І. Иванов // Наука і оборона. – 2001. – №1. – С. 47-49.

5. Сизен Т.В. Формирование основ социально-валеологической культуры старшеклассников в молодежной среде общеобразовательной школы : автореф. дис. на соиск. научной степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» (социальное воспитание в разных образовательных областях и на всех уровнях системы образования) / Т.В. Сизен ; Российский государственный социальный университет. – М., 2008. – 32 с.
6. Сухушин М.П. Військово-патріотичне виховання молоді : підручник / М.П. Сухушин, В.О. Палагеша. – К. : Слово, 2009. – 488 с.
7. Тарапата Н.И. Валеологические аспекты организации и проведения учебно-воспитательного процесса в медицинском лицее / Н.И. Тарапата, Б.Г. Попов, Т.В. Латышева // Здоровье и образование: проблемы и перспективы : материалы всеукраинской научно-методической конференции / под ред. А.Г. Рыбковского. – Донецк : ДонГУ, 2000. – С. 106.
8. Томчук М.І. Психологія готовності учнів до служби у Збройних Силах України / М.І. Томчук. – В., 1993. – Ук 93. – 166 с.

In the articles exposed structurally-methodological bases of pedagogical model of forming of readiness of students of lyceums are with the increased military-physical preparation to service in an army by facilities of physical culture. In the conditions of present time, in connection with modern changes as political so educational situation, with changes in going near organization of activity of Military Powers of Ukraine, with a tendency to the level construction and generalization, when becomes all more difficult to trace direct connection between empiric approaches, facts and their theoretical comprehension, the special value is acquired by the problem of improvement of methodology of forming of readiness to service in the army of students of lyceum. The article shows the necessity of creation of pedagogical model, wears away a comprehension of both research methods and substantive provisions and conformities to law of development of theory and methodology of forming of readiness to service in an army which is represented in aspiring to creation of certain conceptual approaches and transformation of cognitive processes. The structural constituents of pedagogical model are exposed in the article, her bases, exposed approaches and principles of her realization, described maintenance of components of readiness and feature of perfection of maintenance of preparation, are given with the analysis of maintenance of her constituents.

Key words: the Lyceum, the school of advanced military and physical training, pedagogical model, the lifestyle of the students, educational technology, principles, components of readiness of the students.

Отримано: 5.07.2014